

פסוקים לפרשת
שמירת הדיבור - הכנה לישראל קודם כניסתם לארץ

216

1 פרשת מטות מתחלקת לג' חלקים: פרשת נדרים, פרשת נחלות, ופרשת ערי מקלט. כתוב במדרש הגדול, שלוש פרשיות אלו נאמרו לישראל בערבות מואב לפני כניסתם לארץ ישראל. ומבואר שג' פרשיות אלו היו הכרחים להאמר לעם ישראל לפני כניסתם לארץ לצורך כניסתם לארץ ישראל.

(1)
מנחם
מיכאל

ולכאורה יש להבין, בשלמא פרשת נחלות היתה צריכה להאמר לפני כניסתם לארץ כדי שידעו היכן גבולותיה של ארץ ישראל והיכן נחלותיהם מי נוחל ומי אינו נוחל כפרשת בנות צלפחד, כמו כן פרשת ערי מקלט צריכה להאמר לפני כניסתם לארץ כדי שידעו היכן נמצאות ערי מקלט לרוצח בשוגג, אולם פרשת נדרים לכאורה מה קשורה לכניסתם לארץ, הרי האיסור לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה קיים בכל מקום בארץ בחו"ל ובמדבר.

11 ועיין במדרש אור חדש שתירץ קושיא זו על פי דברי המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק עשרים ושמונה) שפירש את הפסוק "ויצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", דהאדם מרהיב משני דברים מנוגדים מגוף שהוא עפר מן האדמה ומנשמה שהיא חלק אלוהי ממעל, ובחיבורם יחד נוצר נפש חיה, וזהו מה שפירש האונקלוס על התיבות "לנפש חיה" לרוח ממללא. והיינו שבחיבורם יחד נוצר כח הדיבור הרי אומר שכח הדיבור שבאדם נוצר מכח החלק אלוהי ממעל וכל חשיבותו של האדם נובע מכח הדיבור שבו ובזה מותר האדם מן הבהמה.

ועל פי זה מבאר המהר"ל מה שאמרו חז"ל (נדה ל, ב) שהתינוק במעי אמו המלאך מלמדו את כל התורה כולה וכשיוצא לאויר העולם בא המלאך וסותרו על פיו ומשכחו את כל התורה, ולכאורה מדוע סותרו דוקא על פיו, אלא משום שאין האדם קרוי אדם אלא על פיו.

וביאור הדברים, דכל עוד שהתינוק נמצא במעי אמו הוא חי שם בהנהגה ויסית אין שום חומר המחזיק לנשמתו אלא היא נשמה זכה וטהורה חלק אלוהי שניתן לאדם לאדם מלמעלה, ובכך יכול ללמוד ולהבין את כל התורה כולה, וכשיוצא לאויר העולם, עוזב את ההנהגה הניסית בה היה חי עד עתה ונותחיל לחיות חיים טבעיים ונדבק בנשמתו הטהורה החומר העפרורי ונהפך לאדם גשמי ביותר, לכן בשעה שכזו בא המלאך ומכהו ומשכחו את כל התורה מלמדו כי בחיים גשמיים אי אפשר להכיל את כל התורה כולה, ולכן עתה שיצאת לאויר העולם מוטלת עליך החובה לעמול ולדעת את כל התורה כולה, עם הגשמיות שבך עליך להוציא מהכח אל הפועל את כל ידיעת התורה שהיתה לך במעי אמך.

נמצא שדיבורו של האדם מבטא את הנשמה שבקרבו וכמה שהאדם מקדש את גופו, ואת דיבורו, החלק האלוהי ממעל שלו שהיא הנשמה מושלמת יותר ויכול לפעול ניסים ונפלאות בהבל פיו, וזוהי גדלותם של גדולי ישראל שידועים לקדש את גופם ואת דיבורם ומשלימים את נשמתם יותר ויותר עד שהנשמה מאירה להם ומשפיעה על פיהם שיתקבלו ברכותיהם יותר ויותר.

על פי כל האמור לעיל, נוכל להבין מדוע נצטוונו על הנדרים על לא יחל דברו כל היוצא מפיו יעשה לפני כניסתם לארץ, כי הדיבור מבטא את הנשמה וימות האדם עצמו ועם ישראל בהיותם במדבר היו בבחינת התינוק שחי במעי

(1)

אנו בהנהגה ניטות באכלם מן השמים, מים מבארה של מרים, עוני כבוד לפנייהם ואחרייהם, מלבושם גדל עמהם, מאכלם נבלע בעצמותיהם ממש נזיונוק במעי אמו, לחיים שמימיים כאלו אין צורך להזהירם לא יחל דברו כל היוצא מפיו יעשה, כשפרושים מהחיים הגשמיים בוודאי שמקיימים את ווצא פיהם.

2) PE

אולם כשנכנסים לארץ ישראל ופוסקים מהם ההנהגות הניסיות ועליהם לזיוות מעתה חיים טבעיים וגשמיים כתינוק שיוצא לאויר העולם שם יש להזהירם לא יחל דברו כל היוצא מפיו יעשה דבחיים של גשמיות חייב לאזהרות רבות שהכל יתנהל בקדושה ובטהרה חיים של רוחניות ולא חול חס ושלום.

Arm from among you men for the army. If you ask me, how do I, a Talmudic Jew, look upon the flag of the State of Israel, and has it any halachic value? - I would answer plainly. I do not hold at all with the magical attraction of a flag or of similar symbolic ceremonies. Judaism negates ritual connected with physical things. Nonetheless, we must not lose sight of the law in the Shulchan Aruch (Sifsei Kohen, Yoreh Deah 364:11) to the effect that one who has been killed by a non-Jew is buried in his clothes, so that his blood may be seen and avenged, as it is written: I will hold (the heathen) innocent, but not in regard to the blood they have shed (Joel 4:21). In other words, the clothes of the Jew acquire a certain sanctity when spattered with the blood of a martyr. How much more is this so of the blue and white flag, which has been immersed in the blood of thousands of young Jews defending the country and the population (religious and irreligious alike; the enemy did not differentiate between them). It has a spark of sanctity that flows from devotion and self-sacrifice. (The Rav Speaks, p. 139)

3) חסונת הרב

[The Rav was once visited by a student who served in the Israel Defense Forces, who asked the following question: He worked in the tank division and his job was cleaning and maintaining the tanks. Often, his uniform would get covered in oil and grime. Did he need to change clothing before reciting the afternoon prayer, since the donning of proper attire is a prerequisite for prayer (Hilchos Tefillah 5:1,5)? He emphasized that it would be possible to do so, but it would be quite inconvenient and difficult. The Rav looked at him in amazement and replied, "Why would you need to change? You are wearing bigdei Kodesh, holy clothes!" (Rabbi Aharon Ziegler)]

4) דייוניא פה ערה

מבארה של מרים בגדיהם ונעליהם לא בלו מעליהם. כלים מכלים שונים, כלי כסף וכלי זהב, יש להם מביות מצרים ששאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה (שמות יא. ב). גם מביות חים יש להם. גם ממלחמת סיחון ועוג יש להם. ואם כן יש חשש שהרגל זה ייעשה אצלם טבע. אחרים יכינו הכל בשבילם והם יבואו ויקחו להם מן המוכן. בין אם זה על ידי שלל מלחמה ובין אם זה בקנין כסף. באה על כל התורה והדביקה תיו של טומאה על כל דבר שנעשה בידי עמים אחרים. וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל (ויקרא יט. כג). למה דוקא נטיעה? גם לבנות בתים ולעשות כלי תשישים יצטרכו בעצמם. אין קיום לעם שאינו יכול לעשות בעצמו את כל הדברים החיוניים שהוא צריך להם. עם איננו חי על שלל מלחמה כדבר של קבע. וגם לא על קניה מאחרים. הדברים החיוניים ביותר. תלות זו באחרים, טומנת בחובה סכנה.

הכשר כלים

כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל דבר אשר לא יבא באש תעבירו במים (במדבר לא. כג). הלוקח כלי תשישי מן העובדי כוכבים את שדרכו להטביל יטביל, להגעיל יגעיל, ללבן באור ילבן באור וכו' (עבודה זרה עה במשנה). תנא וכולן צריכין טבילה בארבעים סאה. מנהגי מילי אמר רבא דאמר קרא כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר, חטיף לך הכתוב טהרה אחרת. הני בר קפרא מתוך שנאמר במי נדה שומע אני שצריך הזאה שלישי ושביעי תלמוד לומר אך חלק, אם כן מק תלמוד לומר במי נדה, מים שנדה טובלת בהם, הוי אומר ארבעים זאה (גמרא שם).

ולכן רק דברים קנויים מגוי תיו של טומאה נדבק בהם. אבל כלים שאולים ושכורים אינם טמאים. כי שאילה ושכירות אינן דבר של קבע. זה מפרה בלבד. ורק כלים חשובים כמו מתכת וזכוכית צריכים טהרה זו. כי כגודל חשיבותו של כלי, גודל חיוניותו. כלים של מה בכך אינם יוצרים תלות באחרים במדה של ממש.

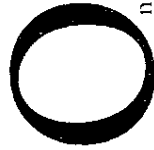
טומאה זו של כלים חדשים שנלקחו מעובדי כוכבים להצריכם טבילה, לא נתפרשה מהותה. בין אם טומאה זו היא מן התורה ובין אם היא רק מדרבנן וקרא אסמכתא בלבד (ראה רמב"ן שם, ורימב"ם ה'ימאכלות אסורות פי"ז ה"ה ובכסף משנה שם). איננה מובנת די צרכה. כי אם היא טומאה כמו כל הטומאות, למה רק כלים שנלקחו באופן מוחלט מגוי צריכים טבילה, ואילו כלים בהשאלה או בשכירות מקוי אינם צריכים טבילה (ראה גמרא שם ובש"ע יור"ד סי' קכ סעיף ח): ולמה רק כלי מתכת וכלי זכוכית צריכים טבילה, ואילו כלי חרס וכלי עץ אינם צריכים טבילה (גמרא שם ובש"ע שם סעיף א). האם כלי טמא של גויים מותר להשתמש בו יותר מכלי טמא של ישראל? והאם אין טומאה וטהרה בכלי חרס ועץ כמו בכלי מתכת וזכוכית? אולי נגיד שכונת התורה בזה, לשבר את אונם של בני ישראל בעמדם על סף כניסתם לארץ כנען, לא לסמוך על אחרים בשום דבר, וגם לא בהכנת כלי תשישים. בני ישראל שנדרו במדבר, לא הכינו שום דבר במשך ארבעים שנה. הם אכלו לחם מן השמים. שחו מים

על טהרה זו לא נצטוו בני ישראל במלחמת סיחון ועוג (ראה רמב"ן במדבר לא. כג), אלא במלחמת מדין. כי היא היתה האחרונה לפני כניסתם של בני ישראל לארץ. להגיד להם שעם כניסתם לארצם, עליהם להיות בלתי תלויים באחרים בכל השטחים. אם עד עכשיו היה הכרח לא יגונה לחיות בלי עשייה של ממש, עתה צריכים הם להשתלב בעולם העשייה. הכל יעשו בעצמם. כי כל דבר שעם אינו עושה בעצמו, יש בו פגם. אין הדבר רצוי משום בחינה. כך אי אפשר להתקיים. יש לטהר את הפגם הזה. והטהרה האמתית היא, לא לחיות על מה שאחרים עושים אלא לעשות בעצמו. כלים מעבודת כפיים של היהודי טהורים הם. אין בהם כל פגם וכל דופי. אדרבה ואדרבה, הם מביאים טהרה. דבר זה רצוי מאד מכל הבחינות. מבחינת הפרט וגם מבחינת כלל האומה.

2)

Matot

Conflict Resolution

One of the hardest tasks of leaders – from prime ministers to parents – is conflict resolution. Yet it is also the most vital. Where there is leadership, there is long-term cohesiveness within the group, whatever the short-term problems. Where there is a lack of leadership – where leaders lack authority, grace, generosity of spirit, or the ability to respect positions other than their own – then there is divisiveness, rancour, back-biting, resentment, internal politics, and a lack of trust. Leaders are people who put the interests of the group above those of any subsection of the group. They care for, and inspire others to care for, the common good.

That is why an episode in *Parashat Matot* is of the highest consequence. It arose like this: The Israelites were on the last stage of their journey to the Promised Land. They were now situated on the east bank of the Jordan, within sight of their destination. Two of the tribes who had large herds and flocks of cattle, Reuben and Gad, felt that the land they were currently on was ideal for their purposes. It was good grazing country. So they approached Moses and asked for permission to stay there rather than take up their share in the land of Israel. They said: "If we

(3)

Lessons in Leadership (5)

have found favour in your eyes, let this land be given to your servants as our possession. Do not make us cross the Jordan" (Num. 32:5).

Moses was instantly alert to the danger. The two tribes were putting their own interests above those of the nation as a whole. They would be seen as abandoning the nation at the very time they were needed most. There was a war – in fact a series of wars – to be fought if the Israelites were to inherit the Promised Land. As Moses put it to the tribes: "Should your fellow Israelites go to war while you sit here? Why do you discourage the Israelites from crossing over into the land the Lord has given them?" (32:6–7).

The proposal was potentially disastrous. Moses reminded the men of Reuben and Gad what had happened in the incident of the spies. The spies demoralised the people, ten of them saying that they could not conquer the land. The inhabitants were too strong. The cities were impregnable. The result of that one moment was the condemning of an entire generation to die in the wilderness and to delay the eventual conquest by forty years. "And here you are, a brood of sinners, standing in the place of your fathers and making the Lord even angrier with Israel. If you turn away from following Him, He will again leave all this people in the wilderness, and you will be the cause of their destruction" (Num. 32:14–15). Moses was blunt, honest, and confrontational.

What then follows is a role model in negotiation and conflict resolution. The Reubenites and Gadites recognise the claims of the people as a whole and the justice of Moses' concerns. They propose a compromise. Let us make provisions for our cattle and our families, they say, and the men will then accompany the other tribes across the Jordan. They will fight alongside them. They will even go ahead of them. They will not return to their cattle and families until all the battles have been fought, the land has been conquered, and the other tribes have received their inheritance. Essentially they invoke what would later become a principle of Jewish law: *zeh neheneh vezeh lo haseer*, meaning, an act is permissible if "one side gains and the other side does not lose" (Bava Kamma 20b). We will gain, say the two tribes, by having good land for our cattle, but the nation as a whole will not lose because we will be in the army, we will be on the front line, and we will stay there until the war has been won.

Moses recognises the fact that they have met his objections. He restates their position to make sure he and they have understood the proposal and they are ready to stand by it. He extracts from them agreement to a *tenai kafui*, a double condition, both positive and negative: if we do this, these will be the consequences, but if we fail to do this, those will be the consequences. He leaves them no escape from their commitment. The two tribes agree. Conflict has been averted. The Reubenites and Gadites achieve what they want but the interests of the other tribes and of the nation as a whole have been secured. It is a model negotiation.

The extent to which Moses' concerns were justified became apparent many years later. The Reubenites and Gadites did indeed fulfil their promise in the days of Joshua. The rest of the tribes conquered and settled Israel while they (together with half the tribe of Menashe) established their presence in Transjordan. Despite this, within a brief space of time there was almost civil war.

Joshua 22 describes how, returning to their families and settling their land, the Reubenites and Gadites built "an altar to the Lord" on the east side of the Jordan. Seeing this as an act of secession, the rest of the Israelites prepared to do battle against them. Joshua, in a striking act of diplomacy, sent Pinhas, the former zealot, now a man of peace, to negotiate. He warned them of the terrible consequences of what they had done by, in effect, creating a religious centre outside the land of Israel. It would split the nation in two.

The Reubenites and Gadites made it clear that this was not their intention at all. To the contrary, they themselves were worried that in the future, the rest of the Israelites would see them living across the Jordan and conclude that they no longer wanted to be part of the nation. That is why they had built the altar, not to offer sacrifices, not as a rival to the nation's Sanctuary, but merely as a symbol and a sign to future generations that they too were Israelites. Pinhas and the rest of the delegation were satisfied with this answer, and once again civil war was averted.

The negotiation between Moses and the two tribes in this *parasha* follows closely the principles arrived at by the Harvard Negotiation Project, set out by Roger Fisher and William Ury in their classic text,

*Getting to Yes.*¹ Essentially, they came to the conclusion that a successful negotiation must involve four processes:

1. *Separate the people from the problem.* There are all sorts of personal tensions in any negotiation. It is essential that these be cleared away first so that the problem can be addressed objectively.
2. *Focus on interests, not positions.* It is easy for any conflict to turn into a zero-sum game: if I win, you lose; if you win, I lose. That is what happens when you focus on positions and the question becomes, "Who wins?" By focusing not on positions but on interests, the question becomes, "Is there a way of achieving what each of us wants?"
3. *Invent options for mutual gain.* This is the idea expressed halakhically as *zeh neheneh vezeh neheneh*, "both sides benefit." This comes about because the two sides usually have different objectives, neither of which excludes the other.
4. *Insist on objective criteria.* Make sure that both sides agree in advance to the use of objective, impartial criteria to judge whether what has been agreed is achieved. Otherwise, despite all apparent agreement, the dispute will continue, both sides insisting that the other has not done what was promised.

Moses does all four. First he separates the people from the problem by making it clear to the Reubenites and Gadites that the issue has nothing to do with who they are, and everything to do with the Israelites' experience in the past, specifically the episode of the spies. Regardless of who the ten negative spies were and which tribes they came from, everyone suffered. No one gained. The problem is not about this tribe or that but about the nation as a whole.

Second, he focuses on interests, not positions. The two tribes have an interest in the fate of the nation as a whole. If they put their personal interests first, God will become angry and the entire people will be punished, the Reubenites and Gadites among them. It is striking

1. Roger Fisher and William Ury, *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In* (New York: Penguin Books, 2011).

how different this negotiation is from that of Korah and his followers. There, the whole argument was about positions, not interests – about who was entitled to be a leader. The result was collective tragedy.

Third, the Reubenites and Gadites then invent an option for mutual gain. If you allow us to make temporary provisions for our cattle and children, they say, we will not only fight in the army. We will be its advance guard. We will benefit, knowing that our request has been granted. The nation will benefit by our willingness to take on the most demanding military task.

Fourth, there is an agreement on objective criteria. The Reubenites and Gadites will not return to the east bank of the Jordan until all the other tribes are safely settled in their territories. And so it happens, as narrated in the book of Joshua:

Then Joshua summoned the Reubenites, the Gadites, and the half-tribe of Menashe and said to them, "You have done all that Moses the servant of the Lord commanded, and you have obeyed me in everything I commanded. For a long time now – to this very day – you have not deserted your fellow Israelites but have carried out the mission the Lord your God gave you. Now that the Lord your God has given them rest as He promised, return to your homes in the land that Moses the servant of the Lord gave you on the other side of the Jordan." (Josh. 22:1–4)

This was, in short, a model negotiation, a sign of hope after the many destructive conflicts in the book of Numbers, as well as a standing alternative to the many later conflicts in Jewish history that had such appalling outcomes.

Note that Moses succeeds, not because he is weak, not because he is willing to compromise on the integrity of the nation as a whole, not because he uses honeyed words and diplomatic evasions, but because he is honest, principled, and focused on the common good. We all face conflicts in our lives. This is how to resolve them.

כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה.

וכן מצינו במצות התפלה שהמתפלל בכל לב הרי הוא בעצמו מציאות של תפלה, שהוא לעולם דבוק בהקב"ה, וכל עצמותו ומהותו שופכת שיח בעת הצורך ומשבחת ומזמרת שירה על הטובה, וכמו שאמר נעים זמירות ישראל (תהלים קט,ד) "ואני תפלה" שכל מציאותו היא תפלה, וכן (שם לה,י) "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך". ועיי במגילה (כז.) מחלוקת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי בפסוק (מלכים ב כה,ט) "ואת כל בית גדול שרף [נבוזראדן] באש" חד אמר מקום שמגדלין בו תפלה, [והלשון מגדלים ביארנו בפרשת וארא ח,כו על שם הכתוב (ואתחנן ד,זיח) "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו", הרי נקראת התפלה "גדולה", "ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת", הרי התורה "גדולה",] אשר ענין הגדלות בתור

ובתפלה הוא שהלומד הדבוק בהתורה מתגדל ומתעלה שנעשה מציאות אחת עם התורה וכן המתפלל הדבוק בהקב"ה בכל עת נעשה עצמות תפלה.

וההזדהות הכי גדולה עם מצוה נמצא אצל המוסר נפשו על קדושת השם, שנעשה הוא בעצמו מציאות של קידוש השם.

אמנם יש חלק בתורה שביד כל אחד ואחד להתאחד עם המצוות, וזהו במצוות לא תעשה - שבמניעתו מן העבירה על דרך הנכון הרי בידו להזדהות עם המצוה, כגון הנמנע מן השקר בתכלית הרי מציאותו "איש אמת", וכן המתרחק ממאכלות אסורות קראתו התורה "קדוש" כדכתיב (משפטים כב,ל) "ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו". וכן לאיש החי בשלום עם הבריות ומונע את עצמו מכל עבירות שבין אדם לחבירו הרי הוא נקרא "שלום" וכמו שאמר זוד המלך (תהלים קב,ז) "אני שלום".

וכן השומר שבת כדת מחללו הרי הוא מזדהה עם השבת והוא מתעלה בקדושת השבת, וגם עם המצות עשה של זכור ושומר הוא מתאחד. וענין זה יהל אור להבין ההלכה ששבת לאו זמן תפילין כדתניא (מנחות לו:), והיה לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך" מי שצריכין אות יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות, שכיון שעצם האדם השומר שבת נעשה "שבת חי" ומתקדש בקדושת השבת הרי הוא עצמו האות של הקב"ה ואינו צריך לאות של תפילין שהוא אות שחוץ ממנו.

(לב,מאימב) ויאיר בן מנשה הלך וילכד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר. ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח. בשמו.

ויברשי לה אינו מפיך ה"א וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה שמשמעות מדרשו כמו לא, עכ"ל. הנה כל נקודה שבתורה היא לימוד ועני מנחות כט: שרבי עקיבא דרש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות), וכן העדר נקודה אחת הוא גם כן תורה שלימה, וצריך להבין מה מלמדנו להועיל בזה שהודיעתנו התורה שלא נתקיים השם. עוד יש לעיין אמאי נתקיים השם חות יאיר [כמו שמצינו ובימי השופטים (ניג"ד) "ויקם אחריו יאיר והגלעדי וגוי ושלשים עירים להם יקראו חות יאיר עד היום הזה אשר בארץ הגלעד", שהכפרים שבימי משה נעשו ערים ונשארו בשם הקדום "חות יאיר" יותר מהשם של נבח.

ונראה כי האדם שיש לו נכסים הרי נקראים הנכסים על שמו אבל הם דברים שחוץ לגופו ואינם חלק מעצם מציאותו, ולכן שפיר עשה יאיר שקרא אותן "חות יאיר" להורות שחות הגלעד שלו המה. אבל נבח לא קרא את קנת "עיר נבח" אלא "נבח" בשמו ממש, המראה שהוא מזדהה עם נכסיו להיותם עצם אחד, והשקפה כזו אינה השקפת התורה ולפיכך אין לה קיום.

ולעומת זה, מה שנחשב לסימן גנאי אצל נבח ואין לו קיום הרי מצינו ההיפך במעשה המצוות, שדווקא אם מזדהה האדם עם

המצוה יש לו קיום עולמי. ואבאר הדברים בעזה"ת:

הנה בכל מצוות עשה שיש בקיומם חפצא דמצוה כגון שופר ותפילין וציצית וסוכה ולולב, לא יתכן שיתאחד האדם עם המצוה שהרי לא נעשה האדם החפץ של שופר וכיו"ב. אבל ישנן מצוות עשה שיכול האדם להעשות מציאות אחת עם המצוה, כגון תלמוד תורה שאמרו חז"ל (ע"ז יט.) שבתחילה נקראת על שמו של הקב"ה (תהלים אב) "כי אם בתורת ה' חפצו" ואח"כ נעשית תורה של הלומד "בתורתו יהגה יומם ולילה", שבזכיינו ללמוד התורה לשמה וכל ישותו ומהותו דבוקה בעסק התורה אין התורה אצלו רק כקנין חוץ לגופו, אלא הוא בעצמו נעשה אחד עם התורה והוא "ספר תורה חי", וכדבריהם ז"ל (מכות כב:)

6

היחס עם הקב"ה נשאר כפי שהיה בימי קדם

כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך (מתוך ההפטרה)

בפסוקים אלו רואים דבר נפלא.

בפרק א (פסוק 10) מתנבא הנביא ירמיה בשם ה': "ודברתי משפטי אותם על כל רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים וישתחוו למעשי יזיהם", ומיד לאחר מכן בפרק ב (פסוקים 2-3) מצווה הקב"ה את ירמיה: "הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", ולא עוד, אלא "קודש ישראל לה" ראשית תבואתה, כל אוכליו יאשמו רעה תבוא אליהם נאם ה'".

9
אפוא
ממנו

שתי נבואות אלו הן כ'זוג' בל ייפרד המשלים אחד את השני: לצד הנבואות על התורבן והגלות שהגיעה מחמתנו, מודיע הקב"ה שיחסו כלפי הכללי-ישראל לא השתנה - "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך" - אתם, כלל ישראל, עדיין בבחינת ה'כלה' שלי, מאומה לא השתנה. זוהי אחת מנפלאות הנהגת הבורא יתברך, שהיחס והקשר נשארו בדיוק כפי שהיו מאז ומקדם.

הייתי לא מזמן ב'סמינר' לקירוב החוקים מהיהדות, ואחד הרבנים שם תיאר את הקיסטוריה של העם היהודי, תוך השוואת היחס שבין הקב"ה לכלל ישראל ליחס שבין איש לאשתו:

16 יציאת מצרים ומתן תורה היו בבחינת ה'נישואין' של הכללי-ישראל עם הרבש"ע. פבר 'מתחת לחופה' - זמן מועט לאחר היציאה מעבודת מצרים - החלה, כביכול, מריבה בין 'בני הזוג': כלל ישראל עשו את העגל, אולם בסופו של דבר 'התפייסו' כביכול שני הצדדים והמשיכו כלל ישראל לחיות ביחד עם הרבש"ע במשך כל אותם ארבעים שנה שהיו במדבר, ובהגיעם לארץ הקודש, אף בנו בית משותף עם הקב"ה - בית המקדש, שעמד על תילו יותר מארבע מאות שנה. לאחר מכן, כביכול, הקב"ה 'גירש' את הכללי-ישראל, והם נפרדו ממנו והלכו לגלות הארוכה, מתוך ציפיה ותקוה לשוב אליו בקרוב.

21

שאל אחד ממשתתפי הסמינר: אם אכן השי"ת גירש אותנו, למה, אפוא, אנו מחכים? הן אנו מגורשים, והכל בעצם נגמר!?

26 על שאלה זו עניתי לו כך: ראשית, יש לדעת שעצם הענין אם אכן השי"ת גירש אותנו או לא אינו כה פשוט. ענין זה מוזכר בכמה מקומות בנביא, ובחלקם מבואר שלא היו כאן גירושין, כגון "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה" (ישעיה נ, א) - כלומר, בעצם הקב"ה לא גירש את כלל ישראל ממנו. אולם מאידך הוספתי לו את תמצית דברי אלן, שגם בשעה שהשי"ת מגרשנו, שונה הדבר מבעל המגרש את אשתו מביתו. את הדברים שבעניינינו נדמים ככואבים ביותר, יכול השי"ת שהוא כל יכול להופכם ברגע אחד.

31

משל למה הדבר דומה? מלמד מה'חידד' התקשר וסיפר לאב כי באותו יום בנו השתולל, הרביץ לאחרים, לא למד חומש כראוי ועוד כהנה וכהנה. כששמע זאת האב החליט להענישו כהוגן. מה עשה? כאשר הגיע הילד הביתה, לא הניחו להיכנס למטבח, אלא צוה עליו להיכנס לחדרו וללכת לישון אפילו בלי לאכול ארוחת ערב!

36

והנה תחושת הילד באותה שעה היא: "אבוי לי! אבוי זקק אותי ושוב איננו אוהב אותי!" אבל אנו הרי יודעים שלא השתנה מאומה ביחס האב לבנו: כל אותה אהבה

והיבה שהיו לו כלפי בנו נשארו כשהיו, אלא שהיה עליו להענישו כדי להטותו אל דרך אמת.

41

וכך, גם כשכביכול 'זרק' אותנו הקב"ה לגלות, כל אותה חיבה מופלאה שזכינו לה בשעת קבלת התורה, ושבאה לידי ביטוי במיוחד בזמן שביהמ"ק היה קיים, עדיין חיה וקיימת אצלנו, ובאפשרותנו לגלותה בכל עת ובכל שעה. זהו אחד מיסודות היהדות.

7

בין המצרים

10
שאלות
על

משמעות האבלות השתוקקות והעגועים

ומשתוקקים ומצפים מתי יבנה ביהמ"ק, ע"ד מאמר מרן הק' מקוברין זי"ע, שהגרוע ביותר הוא כאשר משלימים עם המצב כמות שהוא, וכך האסון הגדול ביותר הוא כאשר יהודי משלים שאפשר לחיות גם בל"ו ביהמ"ק. וכמעשה שהיה אצל הרה"ק מאפטא זי"ע שנכנס אליו יהודי ותינה לפניו את כל צרותיו, והיה נראה לו שאינו משתתף כ"כ בצער. ואמר לו הרה"ק מאפטא, ומה עם זה שלא הקריבו היום את קרבן התמיד, על זה אינך דואג כלל. היינו שלו יש דאגה המעיקה עליו יותר מזה. ליהודי אסור להשלים עם חורבן ביהמ"ק, וג"פ ביום מבקש יהודי בתפלה ולירושלים עירך ברחמים תשוב ומעורר בלבו תשוקה לבנין ירושלים וביהמ"ק, ובמיוחד בתפלות המוספים של ג' הרגלים שתוכם רצוף השתוקקות עילאית לבנין ביהמ"ק כמ' אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה וכו' מלך רחמן רחם עלינו וכו' שובה אלינו וכו'. וההשתוקקות הזאת היא בבחי' של קרבנות. וכמש"כ מרן אדמו"ר בב"א זי"ע במכתב כי הגעגועים לדבר הם יותר גדולים מצדם הדבר. ועי"ז הוא ראשית בנין ביהמ"ק אשר נבנה מכת ההשתוקקות שישראל משתוקקים בגלות לבנין ביהמ"ק, שע"ז הם ממשיכים את בנינו בב"א. כאשר יהודי שרוי בתכלית המרירות על העדר אור

א.

חז"ל אמרו שואלין ודורשין בהלכות המועד, ונכלל בזה שבכל זמן מיוחד אצל יהודים צריך ללמוד ולהתעמק מה משמעותו והנצחיות שבו. ועל דרך זה יש להבין ענין האבלות על החורבן בימי בין המצרים ותשעה באב, שהרי אצל יהודי כל החגים והמועדים ענינם נצחי, ומהו א"כ תפקיד הימים, ובודאי אין זה רק המשמעות הפשוטה של אבלות לאתאכל על מה שהיה ואיננו, שכן עם ישראל אינו שומר על זכרונות של עבר בעלמא אם לא שהם קשורים להוה ולעתיד. וכבר אמרו ז"ל (מס' סופרים פכ"א) גזרה על המת שישתכח מן הלב שנאמר (תהלים לא) נשכחתי כמת מלב, אבל כאן כתוב אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, כי ירושלים היא דבר חי שאין השכחה שולטת בו, לכן אם אשכחך ירושלים דהיינו שאראה אותך כדבר שאבד ואיננו ח"ו תשכח ימיני.

ויש לכאור זאת שהמשמעות של האבלות על ביהמ"ק היא אי-השלמה עם חורבנו ותשוקה לבנינו, שישראל אינם משלימים לרגע אחד עם זה שביהמ"ק חרב, ותמיד הם מעלים את זכרוננו על לבם

11

נתיבות בין המצרים שלום קצא

שבירתן זו היא מיתתן. ומטעם זה כידוע היהודים בימי השואה אפי' לבכות לא יכולו להיות מצבם מיואש. וכאשר יהודי בוכה על חורבן ביהמ"ק הר"ז בכיה של תקוה, שמרוב געגועיו ותשוקתו לביהמ"ק הוא בוכה. וזהו שאמר לו ירמיהו שאינו יכול לבאר לו פשר בכייתו, כיון שאתה גוי וגוי אינו מסוגל להבין בכיה של תקוה, אצלך בכיה היא רק ביטוי של יאוש וממילא אתה שואל שאין ראוי לחכם לבכות על העבר, אבל אצלי הבכיה היא של תקוה, בכי של געגועים ותשוקה לעתיד לבא, ולא על העבר. וזהו מד"א (או"ח רפח ועיי"ש בט"ז) שמותר לבכות בשבת, כיון שבכיה של יהודי אינה צער על העבר אלא געגועים ותקוה לעתיד.

ולאור זה י"ל הענין שמי"ב צרופי שם הוי"ה ב"ה שכנגד י"ב החדשים, הצירוף של חודש אב הוא ה'סכת ו'שמע י'שראל ה'יום הזה נהיית לעם. שלכאורה הר"ז סתירה לענינו של חודש אב שבו נחרב העם. אכן כאמור תשעה באב הוא יום הבנין, שהאבלות והבכיות של ישראל ביום זה על בנין בית המקדש הם מעולם הבנין ומדמעות אלו הולך ונבנה בית המקדש, ואכן דוקא היום הזה נהיית לעם שבו הולך ונבנה עם ישראל מחדש. ומבואר נמי מד"א שת"ב נקרא מועד כמד"כ (איכה א) קרא עלי מועד, ובאוהב ישראל מביא מדרש שלא היה יום מועד לישראל כיום שנחרב ביהמ"ק, כי יום זה הוא יסוד היסודות לבנין בית המקדש ולבנין עם ישראל, כי אבלות היום הזה מצמיחה וממשיכה את הגאולה. ובקדושת לוי איתא עה"פ בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה, וז"ל כי כשאדם פועל בבכיותיו אזי הדמעות שלו עושה רושם, ובאמת כשאדם בוכה על החורבן אזי עושה רושם בבכיותיו, וזהו ודמעתה על לחיה שהדמעות עושה רושם למעלה, ע"כ. והיינו שאי"ז כסתם בכיה שלא נותר ממנה מאומה אח"כ, אלא דמעתה על לחיה שזה נשאר קיים ופועל רושם. והוא ג"כ כמשנ"ת שהבכיה על ביהמ"ק איננה בכיה של חורבן, אלא בכיה של בנין הבונה וממשיכה את בנין ביהמ"ק העתיד. ועפ"ז מבואר מד"א בחז"ל (פתיחה לאסת"ר ט) שבו ביום שחרב ביהמ"ק נולד מנחם, וכן איתא שבכל שנה בתשעה באב לאחר

האלקות שהאיר בבית המקדש והוא מלא השתוקקות לזה הר"ז מסייע לבנין ביהמ"ק. ובמיוחד בג' השבועות של בין המצרים שבהם מעוררים כלל ישראל ביותר את התשוקה לבנין ביהמ"ק. וע"כ תקופה זו היא בעצם תקופת ההתחלה של בנין ביהמ"ק. ומכלל מצוות חובות הלבבות המוטלות על יהודי מחוייב הוא תמיד לחזק בעצמו ולעורר בלבו את הציפיה והצמאון לביאת המשיח ובנין ביהמ"ק, וקמיוחד ביום זה של קרא עלי מועד. וכל כמה שיהודי מגביר את ההשתוקקות והגעגועים שלו הר"ז מקרב את גאולת הכלל ואת גאולת הפרט.

וכזה יש לבאר את המסופר שהפילוסוף אפלטון מצא את ירמיהו הנביא מקונן תמרורים על חורבן הפית, ואחר שנכח לראות גודל חכמתו של ירמיהו הנביא שאל אותו איך מתאים לחכם כמותך לבכות על העבר, הרי ביהמ"ק כבר נשרף ואיננו והעבר אין ומה תועלת בבכייתך. ואמר לו ירמיהו, אינני יכול להשיב לך על שאלה זו כי לא תבין את התשובה. והבי' בזה כאמור שמשמעות האבלות היא השתוקקות והשתפכות הנפש. וע"ד מאה"כ (תהלים סג) מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה צמאה לך נפשי כמה לך בשרי, שכאשר היה דוד במדבר יהודה, רחוק מביהמ"ק, ולא היה לו את האור אלקות שהאיר בביהמ"ק, שאב אז כל חיותו מצמאה לך נפשי כמה לך בשרי. וזהו ענין האבלות והבכיות של ישראל על חורבן ביהמ"ק, ההשתוקקות והגעגועים לגילוי הגדול של אור האלקות שהאיר בזמן שבית המקדש היה קיים. וכתוב בשערי העבודה לרבינו יונה (אות ה') שבעת היה הבית בבנינו היתה שם בכל עת בחינת מעמד הר סיני בדרגת הנבואה ולמעלה מזה. ומובן תשובת ירמיהו שאינו יכול להסבירו פשר בכייתו כי לא יבין, שדרגה זו של השתוקקות לאורו ית' אכן אין גוי מסוגל להבין ולהשיג.

ויש להוסיף בזה עוד ע"ד מאמר מרן הרמ"ת זצ"ל, שאמר עה"פ (שמות ב) ותראהו והנה נער בוכה ותאמר מילדי העברים זה, שמבכייתו הכירה שהוא יהודי, כי ראתה שבוכה בכי של תקוה ולא בכי של יאוש, ותאמר מילדי העברים זה, וזהו בכיה יהודית, משא"כ גוי שבכייתו היא של יאוש, בבחי'

9

שלום

בין המצרים

נתיבות

קצב

12

הכרובים מעורין זה בזה בעת החורבן ולא היה יום מועד לישראל כיום שחרב ביהמ"ק, שע"י ההשתוקקות של ישראל בעת החורבן נתעורר עת רצון. ויש לפרש בזה הכתוב ואני תפלתי לך ה' עת רצון, עת רצון זו היא רק לך ה', רק הקב"ה יודע מזה. שכן פעולה היא דבר הנראה לעינים שיש עוד שיודעים ממנו, אך ההשתוקקות של ישראל בזמן הגלות היא רק לך ה', שאף אחד אינו יודע מזה ואפ"ל לא מלאכים ושרפים, ולכן זו עת רצון הגדולה ביותר.

6

ועל זה אנו מבקשים בתפלת המוספים של הימים טובים ותערב לפניך עתירתנו כעולה וכקרבן, כאמור שכל תפילות המוספים של המועדים כולם מלאים השתפכות הנפש מגודל הגעגועים, יה"ד מלפניך מלך רחמן שתשוב ותרם עלינו ועל מקדשך וכו', אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה והופע והנשא עלינו לעיני כל חי וכו', מלך רחמן רחם עלינו, שכל זה מבטא את גודל ההשתוקקות של כלל ישראל לביהמ"ק. וההשתוקקות הזו היא כעולה וכקרבן, שהיא פועלת את מה שפעלו הקרבנות והמוספים, ובה יש עוד מדרגה יותר גבוהה, שהקרבנות היו ע"י פעולה משא"כ ההשתוקקות שהיא רק לך ה'.

11

16

14

זה שאומרים בקדושה בשחרית דשבת, ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך. ממקומך, מרמז על זמן הגלות, בשעה שאין ביהמ"ק והקב"ה נמצא כביכול במקום קדשו. ובקשתנו ממקומך מלכנו תופיע וכו' כי מחכים אנחנו לך, ע"י זה שמחכים אנחנו לך, בכח ההשתוקקות והגעגועים של עם ישראל, הר"ז ממשיך שממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו. ובהמשך אומרים מתי תמלוך בציון, ציון בגימ' יוס"ף מדת התשוקה, דאי מהאר"י הק' שכל הגלויות הם מחמת הפגמים במדה זו, שנפלה מדת התשוקה למקומות האסורים, והגאולה תהיה ע"י תקון מדה זו. וזהו פי' מתי תמלוך בציון, היינו שתשוב מדת התשוקה ותהיה כולה רק להשי"ת, ועי"ז בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון, שתקון מדה זו מעורר את ביאת המשיח ומביא את הגאולה.

36

חצות היום מתחיל להתנוצץ אורו של משיח. שלכאור"ל מה שייך לידתו של משיח דווקא ליום זה. אלא כיון שביום זה מעוררים ישראל את התשוקה לגאולה ולבנין ביהמ"ק, וע"י ההשתוקקות הזאת הם מצמיחים את קרן הישועה.

ב.

וע"פ האמור י"ל הענין דאיתא בחז"ל (יומא נד:): בשעה שנכנסו האויבים להיכל ראו שהיו הקרובין מעורין זה בזה, המורה על גודל אהבת ה', ואיך הגיעו ביום חורבן למדרגה כזו. ויש לכאר נאת ע"פ הדברים, דהנה אי' ברש"י (שה"ש א,ב) כי שיר השירים הוא השיר שכנסת ישראל אומרת לקב"ה בעודה בגלותה ובאלמנותה, וכמ"ד ישקני מנשיקות פיהו, וזהו מדת ההשתוקקות הגדולה ביותר. שבגלותה ובאלמנותה בעת שנתרחקה מהקב"ה, אז אומרת שיר השירים, שכולו השתוקקות ישראל להקב"ה. והנה אי' מהבעש"ט הק' זיע"א בענין התפילה, שישנו עולם עליון שלשם אין מגיעות תיבות התפילה, כיון שיש להם עוד שייכות לגשמיות שהם נתפסים בתיבות, ובעולם ההוא מגיע רק הרעותא דליבא שיש ליהודי בתפילה, שאין בו שום תפיסה גשמית. ותפילה בלא רעותא דליבא בעולם ההוא היא כאילו לא התפלל כלל. והיינו שבעולמות רוחניים עליונים שהם למעלה מכל תפיסה, אין מגיעים הענינים שיש בהם איזוהי תפיסה גשמית, כי אם מה שהוא רוחני לגמרי. ועד"ז י"ל שענין העבודה בביהמ"ק והקרבת הקרבנות, שייך בהם עוד תפיסה גשמית, אך חלק הפנימיות של ביהמ"ק, שהוא שייך גם לאחר החורבן, ההשתוקקות של כלל ישראל בלי שום ענין מעשי, מגעת היא לעולמות כאלו שהם רוחניות שברוחניות. וזהו בחי' בתי גזואי, דאי' שבזה לא שלט החורבן.

6

14

16

14

26

17

והנה לאחר החורבן עוד גדולה יותר ההשתוקקות, והיא עושה למעלה רושם גדול מאד, שע"י מתעורר עת רצון הגדול ביותר. וע"כ היו

50

